

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2019-10-25

Närvarande: F.d. justitierådet Ella Nyström samt justitieråden Per Classon och Stefan Johansson

Barnpornografibrottet och preskription av brott mot barn

Enligt en lagrådsremiss den 17 oktober 2019 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av ämnesrådet Eva Marie Hellstrand.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Förslaget består av två delar. Den ena delen avser barnpornografibrottet (16 kap. 10 a §) och innebär dels ett utökat straffansvar avseende skildring av barn i pornografisk bild, dels ett höjt minimistraff för grovt barnpornografibrott. Den andra delen innebär att preskription avskaffas för vissa allvarliga brott som har begåtts mot barn (35 kap. 2 §).

16 kap. 10 a §

I lagrådsremissen föreslås att minimistraffet för grovt barnpornografibrott ska höjas från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Det uttalas att avsikten inte är att påverka gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott samt att det inte finns anledning att tro annat än att lagstiftningen kommer att tillämpas på detta vis.

I den promemoria som remissinstanserna haft att yttra sig över och som har legat till grund för lagrådsremissen föreslogs att minimistraffet för grovt barnpornografibrott skulle höjas till fängelse i nio månader eftersom det framförts skäl som talar för en strängare syn. I promemorian diskuterades även en höjning till ett års fängelse, men bedömningen var att en så stor höjning är ovanlig och dessutom riskerar att medföra en återhållsamhet från domstolar att bedöma barnpornografibrott som grova när det inte är fråga om de allvarligaste gärningarna. Detta skulle i sin tur kunna innebära att syftet med höjningen motverkas.

Med hänsyn till att promemorian utmynnade i ett förslag om en höjning av minimistraffet till nio månaders fängelse fanns det mindre anledning för de remissinstanser som ska tillämpa straff-

bestämmelsen att yttra sig över konsekvenserna av en höjning till ett års fängelse. Det kan dock konstateras att en tingsrätt såg en risk för att redan en höjning till nio månader kan få som konsekvens att domstolarna i mindre utsträckning rubricerar ett brott som grovt.

Mot denna bakgrund anser Lagrådet att det kan sättas i fråga om regeringen har haft ett fullgott underlag för bedömningen att samtliga barnpornografibrott som i dag bedöms som grova kommer att göra det även vid ett straffminimum på fängelse i ett år.

Lagrådet har ingen erinran mot förslaget till förändrat skuldrekvisit för vissa barnpornografibrott.

35 kap. 2 §

Förslaget innebär att ett antal brott, om de har begåtts mot barn, ska undantas från reglerna om preskription. Detta gäller grov misshandel, synnerligen grov misshandel, människorov som inte är mindre grovt, människohandel som inte är mindre grov, grov människoexploatering, våldtäkt som inte är mindre grov, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt rån och brott mot 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor (könsstympningsbrott) som inte är mindre grovt. Däremot ska försök till sådana brott även fortsättningsvis preskriberas.

Med nuvarande system bestäms preskriptionstiden efter det högsta straff som kan följa på brottet. Ju svårare brott, desto längre preskriptionstid. Att låta maximistraflet bestämma preskriptionstiderna är en sedan länge tillämpad grundsats.

Undantag finns i huvudsak endast för några mycket allvarliga brott som inte preskriberas alls när de har begåtts av den som fyllt 21 år (folkmord, brott mot mänskligheten, grov krigsförbrytelse, mord, dråp

och terroristbrott som begås genom mord eller dråp) samt för sådana brott mot barn där preskriptionstiden räknas från det att barnet fyller 18 år (sexualbrott, barnpornografibrott bestående i skildring av barn och könsstymningsbrott).

Om allt fler brott preskriberas genom undantagsbestämmelser urholkas systemet, blir svåröverskådligt och riskerar dessutom att fjärma sig från de generella principer som ligger till grund för preskriptionsbestämmelserna. Det kan medföra att förutsägbarheten och acceptansen för regelverket minskar.

Enligt regeringen är de grundläggande skälen för preskription fortfarande relevanta och principen om ett samband mellan brottets straffskala och preskriptionstidens längd bör som huvudregel alltså gälla. Regeringen anger uttryckligen att det bör komma i fråga att avskaffa preskription endast för brott där det finns starka sakliga skäl. Detta är utgångspunkten även för Lagrådets ställningstaganden.

När det gäller sexualbrott mot barn anges i promemorian att det bland polis och åklagare inte tycks vara ett uppmärksammat problem att sådana brott preskriberas och att det sett enbart utifrån statistiken är svårt att motivera ett behov av förlängd eller avskaffad preskription. Med hänsyn till att barn är särskilt skyddsvärda, att sexualbrott mot barn ofta inte upptäcks förrän efter lång tid samt de förbättrade tekniska möjligheterna att säkra spår från brott, föreslås emellertid i promemorian att preskription ska slopas för våldtäktsbrott och könsstymningsbrott som har begåtts mot en person som inte har fyllt 18 år.

Även om det kan sättas i fråga om det har påvisats starka sakliga skäl för att slopa preskription beträffande dessa brott så har det dock redovisats vissa skäl som får anses utgöra tillräcklig grund för

förslaget i denna del, vilket även ett antal remissinstanser har funnit. En sådan lagstiftning ligger också i linje med regleringen i flera av de övriga nordiska länderna. Lagrådet motsätter sig därför inte att förslaget såvitt avser 35 kap. 2 § första stycket 4, 5 och 7 läggs till grund för lagstiftning.

När det gäller övriga brott som enligt remissens förslag inte ska preskriberas så lämnas i promemorian i enlighet med uppdraget visserligen författningsförslag som innebär att preskription avskaffas för brotten, men det görs samtidigt bedömningen att det inte kommit fram att det finns något behov av att avskaffa preskription eller förlänga preskriptionstiden för dessa brott. Vad som framförs i remissen i denna del visar enligt Lagrådets mening inte heller på att det finns ett sådant behov.

Sammanfattningsvis ger det underlag som Lagrådet har tillgång till inte något stöd för att det finns behov av slopad preskription eller förlängd preskriptionstid beträffande grov misshandel, synnerligen grov misshandel, människorov, människohandel, grov människoexploatering eller grovt rån som begåtts mot en person under 18 år. Lagrådet avstyrker därför förslaget såvitt avser 35 kap. 2 § första stycket 2, 3 och 6.

Övergångsbestämmelsen

Innebörden av bestämmelsen är att de nya reglerna om preskription kommer att gälla även för ett brott som begåtts före ikraftträdandet, under förutsättning att brottet vid lagens ikraftträdande ännu inte har preskriberats enligt äldre bestämmelser.

Förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning anses inte hindra att en straffrättslig preskriptionsbestämmelse ges retroaktiv verkan. Det har

emellertid ansetts som en allmän rättsprincip att retroaktiv förlängning av straffrättsliga preskriptionstider inte bör förekomma. Principen kommer till uttryck i 12 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (promulgationslagen) där det föreskrivs att påföljd inte får ådömas om straff skulle vara att anse som förfallet vid bedömning efter lag som gällde då brottet begicks. Något hinder mot att i lag göra avsteg från regeln finns inte.

Regeringen uttalar dock, liksom i tidigare lagstiftningsärenden avseende avskaffande eller förlängning av preskription, att möjligheten att göra avsteg från huvudregeln ska tillämpas med återhållsamhet och att det för att frångå den bör finnas goda skäl.

Lagrådet kan konstatera att den nu föreslagna övergångsbestämmelsen givet förslaget till ändring av 35 kap. 2 § avseende de olika brott som inte ska preskriberas innebär att det görs tämligen långtgående avsteg från huvudregeln.

För det fall regeringen följer Lagrådets synpunkter avseende 35 kap. 2 §, innebär det att slopad preskription och därmed även övergångsbestämmelsen endast kommer att omfatta sådana brott som redan har en förlängd preskriptionstid och där det i tidigare lagstiftningsärenden har ansetts finnas tillräckliga skäl för att ge bestämmelserna retroaktiv verkan. Under sådana förutsättningar anser sig Lagrådet kunna acceptera övergångsbestämmelsen, trots de betänkligheter av principiell natur som kan riktas mot den.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.